

CENTRA USŁUG SPOŁECZNYCH W LOKALNEJ INFRASTRUKTURZE WSPARCIA

SOCIAL SERVICE CENTERS IN THE LOCAL SUPPORT INFRASTRUCTURE

Beata Krajewska

ORCID: 0000-0001-7671-258X

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*

e-mail: b.krajewska@uksw.edu.pl

Abstract: Support for individuals, families or groups still remains an important need and task in contemporary society. It can be carried out by professionals and non-professionals, entities and institutions whose task is to be active in changing the situation into the desired and beneficial one, solving problems, satisfying individual needs or sensitivity, willingness to help, and providing services for people in need. This text is devoted to social service centers, the purpose of which – in accordance with the intention of the legislator – is to create and coordinate integrated local social service systems that will respond to social needs and new civilization challenges. The aim of this study was to identify the basic aspects of creating and functioning of social service centers, with particular emphasis on their tasks, functions and organizational structure. The consequence of the analyzes of these entities is the approximation and popularization of their idea as important institutions in meeting the needs of people and families at the local level, co-creating the social support infrastructure.

Keywords: tasks and principles of operation of social service centers, organizational structure of social service centers, social service programs, individual social service plans

Author's affiliation: Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw

Abstrakt: Wsparcie jednostek, rodzin czy grup ciągle pozostaje ważną potrzebą i zadaniem we współczesnym społeczeństwie. Realizowane może być ono przez profesjonalistów i nieprofesjonalistów, podmioty i instytucje, których zadaniem jest aktywność ku zmianie sytuacji na tę pożądaną i korzystną, rozwiązywanie problemów, zaspokajanie indywidualnych potrzeb bądź wrażliwość, chęć pomagania, świadczenia usług dla osób tego potrzebujących. Tekst ten poświęcony został centrům usług społecznych, których celem – zgodnie z intencją ustawodawcy – jest stworzenie i koordynowanie zintegrowanych lokalnych systemów usług społecznych, które będą odpowiedzią na potrzeby społeczne i nowe wyzwania cywilizacyjne. Za cel tego opracowania przyjęto rozpoznanie podstawowych aspektów tworzenia i funkcjonowania centrów usług społecznych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich zadania, funkcje oraz strukturę organizacyjną. Konsekwencją analiz tychże podmiotów jest przybliżenie i popularyzacja ich idei jako istotnych instytucji w zakresie zaspokajania potrzeb osób i rodzin na poziomie lokalnym współtworzących infrastrukturę wsparcia społecznego.

Słowa kluczowe: zadania i zasady działania centrów usług społecznych, struktura organizacyjna centrów usług społecznych, programy usług społecznych, indywidualne plany usług społecznych

WPROWADZENIE

Transformacja ustrojowo-gospodarcza oprócz pozytywnych zmian, przyniosła również negatywne skutki społeczne w postaci szeregu zjawisk, których natężenie zdaje się wzrastać (Kończakowski i Ratajczak, 2013, s. 13).

Przykładem problemów społecznych jest długotrwałe bezrobocie, ubóstwo, przemoc, bezdomność, zachowania ryzykowne, nierówności społeczne i szereg innych sytuacji doświadczanych przez jednostki, rodziny czy grupy społeczne. Wymagają one reakcji społecznej, pomocy i wsparcia ze strony instytucji, podmiotów i organi-

* Wydział Nauk Pedagogicznych, 01-938 Warszawa, ul. Wóycickiego 1/3, budynek 15, tel. (22) 569-96-71, e-mail: pedagogika@uksw.edu.pl

zacji czy też aktywności samopomocowej. Zróżnicowane pozostają więc potrzeby osób doświadczających trudności w funkcjonowaniu, których zaspokojenie wymaga różnorodnych instrumentów, zarówno o charakterze materialnym, jak i niematerialnym, mających charakter usług społecznych, które bazują na potencjale, wiedzy, doświadczeniu i zasobach środowiska lokalnego, a ich celem jest podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez zaspokajanie ich aktualnych potrzeb¹.

Usługi społeczne można traktować jako czynności podejmowane w celu bezpośredniego zaspokojenia potrzeb ludzkich, bez uwzględniania efektów materialnych, czyli jako czynności skierowane na człowieka, których celem jest kształtowanie i wzbogacanie jego zasobów fizycznych i intelektualnych. Usługi społeczne w szerokim ujęciu to wszelkie działania administracje, które zajmują się społecznymi potrzebami obywateli, czyli transfery pieniężne, usługi opieki zdrowotnej, edukacja, osobiste usługi społeczne, usługi opiekuńcze, mieszkaniowe, zatrudnieniowe i wyspecjalizowane usługi dla różnych grup docelowych. Wąskie ujęcie usług społecznych dotyczy świadczeń w naturze w przeciwieństwie do świadczeń pieniężnych i odnosi się do działań charakterystycznych dla służb społecznych wyspecjalizowanych w zakresie pomocy społecznej, pracy socjalnej i środowiskowej (Grewiński i Kamiński, 2011, s. 77). Klasyfikacji usług społecznych dokonywać można w oparciu o różne kryteria, między innymi listę podmiotów gospodarki społecznej, rodzaj świadczonych usług, adresatów tych działań. Dzielać usługi ze względu na to, do kogo są skierowane, wyróżniamy usługi dla osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo, osób chorych, uzależnionych, skierowane do rodzin problemowych, osób starszych, osób niepełnosprawnych, dzieci i młodzieży, osób dyskryminowanych (Lizut i Kowalczyk, 2011, s. 298–299). Usługi społeczne można rozpatrywać w różnych wymiarach – makro, mezo i mikro, analizować je jako sektor gospodarki, rodzaj działalności lokalnej, element rozwoju, tworzenia miejsc pracy, a także czynnik inwestycji społecznych i realizacji lokalnej polityki społecznej oraz kształtowania ładu społecznego (Grewiński, 2021, s. 15).

Reagowanie na różnorodne problemy społeczne, zaspokojenie potrzeb jednostek, rodzin czy grup znajduje się także w centrum zainteresowania pracy socjalnej, której celem jest dążenie do zmiany rzeczywistości społecznej następujące w warunkach niezgody na trwanie jednostek i grup w sytuacjach trudnych, wynikających najczęściej ze społecznych nierówności i skutkujące wykluczeniem czy marginalizacją, a przejawiające się w różnego rodzaju dysfunkcjach indywidualnych osób i środowisk (Mendel i Skrzypczak, 2013, s. 7).

Jerzy Krzyszkowski, analizując przemiany publicznej pomocy społecznej w Polsce, podkreśla, że praca socjalna rozumiana jako działalność profesjonalna funkcjonuje zawsze w jakichś ramach organizacyjnych. Chodzi przy tym o systemy – wzory oraz organizacyjne mechanizmy jej funkcjonowania w ramach pomocy społecznej (Krzyszkowski, 2019, s. 198). Taką rolę w zakresie pomocy społecznej oraz wsparcia rodziny i pieczy zastępczej na poziomie lokalnym odgrywają przede wszystkim ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie. Ich status w tym względzie jest utrwalaony w praktyce, dobrze rozpoznany w dyskursie naukowym. Stosownie więc zauważają Sylwia Juźwiak i Iwona Klimowicz, że instytucjami bezpośrednio świadczącymi usługi

społeczne na rzecz osób i rodzin wymagających szczególnej ochrony czy wsparcia ze strony władz publicznych stały się ośrodki pomocy społecznej na poziomie samorządu gminy i powiatowe centra pomocy rodzinie na szczeblu powiatu. Oprócz tych podmiotów funkcjonują jeszcze inne, świadczące usługi na rzecz konkretnych grup osób wymagających wsparcia, wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem. Podmioty te to w większości jednostki organizacyjne samorządów, chociaż coraz więcej usług społecznych realizują też – na zasadzie partnerstwa – organizacje społeczne i pozarządowe, Kościół Katolicki i inne kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby fizyczne i prawne (Juźwiak i Klimowicz, 2020, s. 36). Podkreślić należy rolę organizacji pozarządowych, które działając przez ludzi i dla ludzi wprowadzają w ich życie zmianę, przywracają im poczucie wartości i użyteczności. Są wszędzie tam, gdzie powstają problemy, gdzie są niezaspokojone potrzeby, stosując różnorodne formy i metody pracy adekwatne do potrzeb i oczekiwań odbiorców. Organizacje te działają w obszarze integracji społecznej, pomocy socjalnej, ochrony zdrowia, edukacji, nastawione są na rozwój lokalny aktywizują społeczność lokalną (Wejcman, 2011, s. 118–119). Ich cechą jest wrażliwość na potrzeby innych, reagowanie na problemy, zaangażowanie i dobra organizacja ujęta w ramach obowiązującego prawa. Przychodzenie z pomocą, służba dla innych wymaga dobrej organizacji, zwłaszcza na poziomie urzędów realizujących zadania w zakresie szeroko pojętego wsparcia społecznego.

Formułę tę widzieć trzeba także co do pomocy społecznej w ogóle, a patrząc na to jeszcze szerzej odnosić do wszelkich działań służb społecznych, których rolą jest wsparcie społeczne jednostek i rodzin. Służba społeczna to – według Michała Porowskiego – sieć powiązanych ze sobą służbowo lub funkcjonalnie, albo pozostających w układach komplementarnych urzędów, organizacji pozarządowych, niesformalizowanych grup zadaniowych bądź pojedynczych osób, które z profesjonalnego obowiązku, na zasadzie wolontariatu czy z własnej woli i własnym sumptem realizują w granicach swoich kompetencji, pod kontrolą prawa lub tylko sumienia, działania polegające na pomaganiu jednostkom i grupom społecznym w odzyskaniu poczucia własnej wartości, unikaniu skutków bezradności, w usprawnieniu bądź odzyskaniu zdolności społecznej funkcjonowania przez odpowiednio dobrane czynności wspierające, wyręczające, ochraniające, rehabilitacyjne czy korekcyjne, a także na tworzeniu makrostrukturalnych i środowiskowych warunków potrzebnych do osiągnięcia tych celów (Porowski, 1999, s. 270).

Na jednostkach samorządu terytorialnego, a więc gminach, powiatach i samorządach województw, od lat spoczywa realizacja większości zadań z zakresu polityki społecznej. Współczesną politykę społeczną należy traktować jako proces stopniowego wdrażania rozwiązań wpisujących się w zamysł tzw. aktywnej polityki społecznej. Jest to proces poszukiwania, wdrażania, testowania czy rekonstruowania rozwiązań, które mają prowadzić do zmniejszenia skali problemów i wykluczenia społecznego poprzez aktywizowanie jednostek, grup czy wspólnot i stymulowanie aktywności zarówno instytucji i podmiotów publicznych, jak i komercyjnych (Karwacki, 2011, s. 20). Aktywna polityka społeczna zakłada, że zadaniem pomocy społecznej jest budowanie aktywnych postaw osób i rodzin, a to wymaga reformy narzędzi i instru-

mentów, jakimi dysponują instytucje pomocy i integracji społecznej, m.in. aktywizacji społecznej i zawodowej, zdrowotnej, edukacyjnej oraz budowania sektora usług w oparciu o podmioty ekonomii społecznej. Wdrażanie założeń tejszej polityki powinno odbywać się na poziomie lokalnym ze względu na możliwości zdiagnozowania faktycznych potrzeb i opracowania na ich podstawie programów osłonowych (Walczak, 2011, s. 56–57). To odpowiada idei decentralizacji zadań publicznych, które tym lepiej są wykonywane, im są bliżej ludzi. Jednak dało to efekt – co zauważa Krystyna Faliszek – redukcji polityki społecznej do modelu marginalnego, w którym zgodnie z logiką pomocy społecznej interwencja podejmowana jest dopiero w sytuacji, gdy ujawniają się problemy powstałe w wyniku zaniechań lub niedowładu w różnych innych obszarach polityki społecznej. Działania socjalne stają się zatem przede wszystkim działaniami ratunkowymi, a nie zapobiegawczymi, nie wspominając już o ich funkcji prorozwojowej (Faliszek, 2007, s. 202). Wręcz wytworzyła i utrwaliła się tendencja do zamykania tego, co jest i powinno być lokalną polityką społeczną w ramach pomocy społecznej, która jest jedynie jej częścią. Ma to wyraz choćby w obarczaniu ośrodków pomocy społecznej kolejnymi zadaniami, które nie przynależą do świadczeń pomocy społecznej, czego przykładem było powiązanie z nimi świadczeń rodzinnych czy w pewnym okresie zaliczek alimentacyjnych, gdy te były świadczeniami obsługiwanymi przez gminy. Dało to i taki efekt, że niejednokrotnie wręcz wszystko co wiąże się z uzyskiwaniem wsparcia pieniężnego także spoza systemu pomocy społecznej w świadomości społecznej, zwłaszcza w małych społecznościach, traktowane jest jako coś, co przyznaje ośrodek pomocy społecznej.

Dobrze zatem, że podjęto zamysł i go zmaterializowano na poziomie regulacji prawnych, aby dokonać integracji usług społecznych na poziomie lokalnym, w ramach których pomoc społeczna jest jedynie jednym z obszarów. Podstawy takie zawarto w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1818). Weszła ona w życie z dniem 1 stycznia 2020 r.

Celem tego opracowania jest rozpoznanie podstawowych aspektów tworzenia i funkcjonowania tych podmiotów ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich zadania, funkcje oraz strukturę organizacyjną. Chodzi tym samym o przybliżenie i popularyzację ich idei, gdyż mogą one stać się istotnymi instytucjami w zakresie zaspokajania potrzeb osób i rodzin na poziomie lokalnym, współtworząc infrastrukturę wsparcia społecznego. Dotychczas w piśmiennictwie naukowym poświęcono im kilka ważnych opracowań, ale nadal pozostają one przestrzenią nie do końca rozpoznaną. Warto więc pochylić się nad nimi, w tym odnośnie do regulacji prawnych ich dotyczących, sformułować pewne wnioski i postulaty ich dotyczące.

POWOŁANIE CENTRÓW USŁUG SPOŁECZNYCH I ICH IDEA

Koncepcja centrów usług społecznych została przygotowana przez Narodową Radę Rozwoju stanowiącą forum debaty o charakterze konsultacyjno-doradczym przy Prezydencie RP w ramach prac sekcji „Polityka społeczna, rodzina”. Prace w sekcji rozpoczęły się we wrześniu 2017 r., a w kwietniu 2018 r. przedstawione zostało Prezydentowi RP Andrzejowi Dudzie opracowanie koncepcyjne. W maju 2018 r., zgodnie z decyzją Prezy-

denta RP, Kancelaria Prezydenta RP rozpoczęła prace nad przygotowaniem projektu inicjatywy ustawodawczej. Trwały one pół roku i zakończyły się w połowie listopada. Dnia 16 listopada 2018 r. Prezydent RP skierował projekt ustawy do Sejmu, co z kolei rozpoczęło parlamentarny proces legislacyjny. Prezydencka inicjatywa ustawodawcza spotkała się z poparciem rządu i pozytywną oceną parlamentarzystów ze wszystkich klubów politycznych, co poskutkowało następnie jej jednogłośnie przyjęciem bez poprawek w Senacie RP w dniu 2 sierpnia 2019 r. Zwieńczeniem procesu legislacyjnego było podpisanie ustawy przez Prezydenta RP, co nastąpiło dnia 23 sierpnia 2019 r. (Rymsza, 2020, s. 7).

Centra usług społecznych mają przyczynić się do integracji, rozwoju i poszerzenia dostępności usług społecznych (Rymsza, 2021, s. 171). Jako podstawowe przesłanki za ich tworzeniem wskazano: ukierunkowanie inicjatywy w zakresie inwestycji w rozwój sfery społecznej podejmowane oddolnie przez samorządy lokalne; odpowiedź tych podmiotów na potrzeby polskiego społeczeństwa i nowe wyzwania cywilizacyjne; uwzględnianie priorytetów agencji społecznej Unii Europejskiej oraz kierunków rozwoju krajowej polityki społecznej i rodzinnej; przywrócenie właściwych relacji między działaniami selektywnymi w ramach pomocy społecznej a działaniami powszechnymi adresowanymi do ogółu mieszkańców; wsparcie rozwoju samorządności lokalnej oraz partnerskiej współpracy międzysektorowej; tworzenie nowych możliwości rozwoju służb społecznych i pracy socjalnej (Rymsza, 2020, s. 9).

Cel, jaki został postawiony przez ustawodawcę przed centrami usług społecznych, to stworzenie i koordynowanie zintegrowanych lokalnych systemów usług społecznych, które będą odpowiedzią na potrzeby społeczne i nowe wyzwania cywilizacyjne. Idea centrów usług społecznych wyraża wielowymiarowy efekt integracyjny, w czterech wymiarach. Pierwszy to wymiar instytucjonalny, gdyż w jednej instytucji – centrum usług społecznych, mieszkańcy na zasadzie jednego okienka uzyskują dostęp do usług społecznych z różnych obszarów, świadczonych przez podmioty lokalne z różnych sektorów w ramach zintegrowanego lokalnego systemu usługowego. Drugim jest wymiar funkcjonalny – budowanie przez centra usług społecznych szerokiej palety usług dostępnych dla mieszkańców i zarazem oferowanie spersonalizowanych usług pozwoli w sposób kompleksowy odpowiadać na potrzeby rodzin. Wymiar więziotwórczy jest trzecim z nich, a sprowadza się do integracji usług społecznych świadczonych przez specjalistów z działaniami wspierającymi o charakterze wolontaryjnym, samopomocowym i sąsiedzkim, co będzie sprzyjać integracji społeczności lokalnej. Czwartym jest wymiar profesjonalny, gdyż model centrów usług społecznych uruchamia proces integracji profesji i zawodów pomocowych, stwarzając realne możliwości rozwoju w Polsce służb społecznych rozumianych szeroko – nie jako jeden zawód czy kadra jednej instytucji pomocowej, ale jako ogół specjalistów od pomagania, współpracujących ze sobą w ramach koordynowanego przez centrum usług społecznych systemu, uznających te same elementy deontologii udzielania profesjonalnego wsparcia w ramach relacji pomocowej (Rymsza, 2020, s. 30).

Są to szeroko ujęte cele o wielu wymiarach. Wszystkie one wydają się mieć znaczenie. Mianowicie centra usług społecznych są konstrukcją pozwalającą spojrzeć

na lokalną politykę społeczną szerzej niż tylko przez pryzmat pomocy społecznej, a więc i nadać jej należyty wymiar w sposób zinstytucjonalizowany organizacyjnie. Dają one szansę otwarcia się władz lokalnych na środowisko lokalne i jego potrzeby społeczne postrzegane i ujmowane kompleksowo oraz w sposób zintegrowany, a przez to wieloaspektowy, obejmujący podmiotowo i przedmiotowo możliwie najszerszy zbiór beneficjentów i konglomerat obszarów usług społecznych. Otwierają one przestrzeń dla całościowego wywiązywania się przez administrację świadczącą z jej zadań w zakresie polityki społecznej.

Poprzez powołanie centrów usług społecznych będą one nie tylko szerzej dostępne, lecz także bardziej spersonalizowane, dopasowane do indywidualnych i rodzinnych potrzeb (Duda, 2021, s. 7).

Urzeczywistnieniu idei centrów usług społecznych służył konkurs ogłoszony przez ówczesną Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na przeprowadzenie ich pilotażu. W konkursie tym realizowanym w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 zaplanowano dofinansowanie na łączną kwotę 100 mln zł dla 30 projektów, taka bowiem była planowana liczba CUS-ów. Przyjęto, że powstaną następujące typy CUS-ów: działające na obszarze jednej gminy, powstałe przez przekształcenie ośrodka pomocy społecznej; CUS działające na obszarze dwóch lub więcej gmin, powstałe na podstawie porozumienia gmin, funkcjonujące obok OPS jako odrębna jednostka organizacyjna gminy; CUS działające na obszarze gminy powyżej 100 tys. mieszkańców, powstałe przez utworzenie w mieście nowej jednostki organizacyjnej, odrębnej w stosunku do funkcjonującego w tym mieście OPS; CUS działające w miastach na prawach powiatu (z wyłączeniem miast wojewódzkich), powstałe przez przekształcenie MOPR (miejskiego ośrodka pomocy rodzinie – placówki wsparcia łączącej zadania ośrodka pomocy społecznej i powiatowego centrum pomocy rodzinie)². Ostatecznie, po wydłużeniu terminu naboru wniosków w ramach tego konkursu, wsparte zostały 43 projekty³.

Kolejnym krokiem w rozwoju centrów usług społecznych było powołanie przez Minister Rodziny i Polityki Społecznej w dniu 19 października 2021 r. Rady Programowej Centrów Usług Społecznych. Przewodniczącym został Marek Rymsza, Doradca Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Jest to Rada Programowa CUS do spraw projektów wyłonionych do dofinansowania w konkursie pod tytułem „Wsparcie tworzenia centrów usług społecznych i rozwój dostarczanych przez nie usług” realizowanym w ramach PO WER. Jej podstawowe zadania to monitorowanie kolejnych etapów realizacji projektów i zatwierdzanie pakietów produktów powstałych w wyniku testowania rozwiązania modelowego w każdym z nich⁴.

W dniu 16 września 2021 roku w Lublinie utworzona została platforma współpracy pod nazwą Konwent Centrów Usług Społecznych. Misją powołanego Konwentu CUS jest wzajemna wymiana doświadczeń oraz wspieranie się w dążeniu do profesjonalizacji usług społecznych, które są kierowane do ogółu mieszkańców gminy, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób zagrożonych i wykluczonych społecznie, a także wzajemne działanie na rzecz rozwoju różnych form współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, które mogą być cennym partnerem w realizowaniu usług społecznych i organizacji działań

wspierających. Konwent Centrum Usług Społecznych będzie realizował misję poprzez następujące działania: wspieranie integracji środowisk instytucjonalnych zajmujących się problematyką usług społecznych; wspieranie i propagowanie dobrych wzorców partnerskiej współpracy pomiędzy centrami usług społecznych a organizacjami pozarządowymi; inspirowanie jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych do tworzenia na terenie gmin modeli lokalnej współpracy w zakresie realizacji usług społecznych, opartych na problematyce usług społecznych, w tym tworzenie własnych podmiotów zatrudnienia socjalnego lub podejmowania ścisłej współpracy z już działającymi, sprawdzonymi jednostkami zatrudnienia socjalnego⁵. Ponadto w odpowiedzi na potrzeby samorządów, które podjęły decyzję o utworzeniu centrum usług społecznych, celem wymiany doświadczeń i dobrych praktyk, ale też promocji centrów zorganizowany został w 2021 roku w Starachowicach I Kongres Forum Centrów Usług Społecznych⁶. Gmina Starachowice jako jedna z pierwszych w Polsce podjęła decyzję o przekształceniu Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Centrum Usług Społecznych. Inicjatywa ta wzbudziła duże zainteresowanie, czego efektem był pomysł na organizację I Kongresu. Podjęta została decyzja o kontynuowaniu wydarzenia, dającego możliwość wymiany doświadczeń, pogłębiania wiedzy. Dało to asumpt do zorganizowania również w Starachowicach w roku 2022 II Kongresu Centrów Usług Społecznych⁷.

Idea powołania, wskazane cele centrum usług społecznych wpisują się w to, o czym pisał Stanisław Kawula, a mianowicie, że sieć społecznych powiązań składa się ze wsparcia społecznego oraz wspomagania także w codziennej pracy placówek, które wraz z innymi podmiotami, w szczególności organizacjami pozarządowymi, tworzą niezbędną społecznie „spirale życzliwości” (Kawula, 2001, s. 124). Ma ona znaczenie dla wsparcia społecznego rozumianego przede wszystkim – zgodnie z ujęciem Bożeny Matyjas – jako pomoc dostępna dla jednostki lub rodziny w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych (Matyjas, 2007, s. 516), lecz również jako wszelkie działania mogące zapobiegać takim sytuacjom, czy szerzej jako różne aktywności społeczne także w sytuacjach prawidłowego funkcjonowania jednostek i rodzin, a więc szeroko ujętych usług społecznych na ich rzecz, w realizacji których centra usług społecznych mogą odgrywać ważną rolę.

Mają one także znaczenie dla środowisk lokalnych, w ramach których i na rzecz których mogą one działać. Zgodnie bowiem z definicją środowiska lokalnego zaproponowaną przez Tadeusza Pilcha – może nieco niewspółczesną, ale wyrazistą i zawierającą elementy istotne dla przedmiotowych analiz – środowisko lokalne to gromada ludzi zamieszkujących ograniczone i względnie izolowane terytorium, posiadających i ceniących wspólną tradycję, wartości i symbole, instytucje usługowe i kulturowe, świadomych jedności, odrębności i mających gotowość do wspólnego działania, żyjących w poczuciu przynależności i wewnętrznego bezpieczeństwa (Pilch, 1995, s. 157). Centra usług społecznych mogą być tymi instytucjami usługowymi otwierającymi drogę ku ich integracji w środowisku lokalnym w zakresie szeroko ujętego katalogu obszarów mieszczących się w ich kompetencjach poszerzających poczucie wspólnoty, bezpieczeństwa, przynależności społecznej odbiorców wszelkich usług społecznych.

ZADANIA I ZASADY DZIAŁANIA CENTRÓW USŁUG SPOŁECZNYCH

Art. 2 ust. 1 ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych określa, że usługi te oznaczają działania z zakresu polityki prorodzinnej, wspierania rodziny, systemu pieczy zastępczej, pomocy społecznej, promocji i ochrony zdrowia, wspierania osób niepełnosprawnych, edukacji publicznej, kultury, przeciwdziałania bezrobociu, kultury fizycznej i turystyki, pobudzania aktywności obywatelskiej, mieszkalnictwa, ochrony środowiska, reintegracji zawodowej i społecznej, które podejmowane są przez gminę w celu zaspokajania potrzeb wspólnoty samorządowej i świadczone są w formie niematerialnej bezpośrednio na rzecz osób, rodzin, grup społecznych, grup mieszkańców o określonych potrzebach lub na rzecz ogółu mieszkańców. Niewątpliwie więc zakres przedmiotowy takich usług ujęty został bardzo szeroko.

W celu zaspokajania tych potrzeb wspólnoty samorządowej w zakresie określonych usług społecznych oraz koordynacji tych usług gmina może utworzyć jednostkę organizacyjną, jaką jest centrum usług społecznych. Jest ono jednostką budżetową, a jego utworzenie i prowadzenie należy do zadań własnych gminy o charakterze fakultatywnym, co wynika z art. 8 ustawy.

W oparciu o regulacje zawarte w art. 9 ustawy centrum może zostać utworzone dla jednej gminy, co następuje przez przekształcenie funkcjonującego w gminie ośrodka pomocy społecznej w centrum lub dla co najmniej dwóch gmin, przez utworzenie w jednej z gmin nowej jednostki organizacyjnej, odrębnej od funkcjonującego w tej gminie ośrodka pomocy społecznej.

Rodzaj i zakres zadań, w tym usług społecznych, przekazanych do realizacji centrum oraz szczegółową organizację centrum określa statut centrum nadany przez radę gminy w drodze uchwały, co pozostaje w zgodzie z art. 12 ustawy.

Art. 13 ust. 1 ustawy wyszczególnia zadania centrum usług społecznych, którymi są: zaspokajanie potrzeb wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych przekazanych do realizacji centrum, w tym określonych w programie usług społecznych; prowadzenie rozeznania potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych; opracowywanie diagnozy potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych; realizowanie programu usług społecznych, w tym kwalifikowanie osób zainteresowanych do korzystania z usług społecznych określonych w programie usług społecznych oraz opracowywanie i monitorowanie realizacji indywidualnych planów usług społecznych; realizowanie innych niż usługi społeczne zadań przekazanych do realizacji centrum, w tym zadań z zakresu pomocy społecznej; podejmowanie działań na rzecz integracji i wspierania rozwoju wspólnoty samorządowej z wykorzystaniem potencjału tej wspólnoty, w tym organizowanie działań samopomocowych, wolontaryjnych i sąsiedzkich stanowiących uzupełnienie usług społecznych, określanych jako działania wspierające; opracowywanie standardów jakości usług społecznych określonych w programie usług społecznych, w przypadku braku określenia tych standardów w obowiązujących przepisach, oraz ich wdrażanie; podejmowanie działań na rzecz rozwoju i koordynacji usług społecznych, w tym przez nawiązy-

wanie współpracy z organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, podmiotami wykonującymi działalność leczniczą w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej oraz osobami fizycznymi i prawnymi; gromadzenie, aktualizowanie i udostępnianie informacji o usługach społecznych realizowanych na obszarze gminy tworzącej centrum oraz gminy będącej stroną porozumienia.

W realizacji swoich zadań centrum kieruje się siedmioma zasadami, które wskazuje art. 14 ustawy. Mianowicie oferuje ono określone usługi społeczne wszystkim osobom uprawnionym (zasada powszechności), ma na względzie dobro osób korzystających z usług społecznych, w szczególności potrzebę respektowania poczucia ich podmiotowości i bezpieczeństwa (zasada podmiotowości), zachowuje standardy jakości usług społecznych (zasada jakości), zmierza do zapewnienia usług społecznych jak najlepiej odpowiadających na potrzeby wspólnoty samorządowej, z uwzględnieniem różnych faz życia oraz sytuacji rodzin (zasada kompleksowości), współpracuje z organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz z podmiotami wykonującymi działalność leczniczą w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej oraz osobami fizycznymi i prawnymi (zasada współpracy), mając na względzie potrzeby wspólnoty samorządowej, podejmuje działania zmierzające do rozszerzenia oferty usług społecznych, przy wykorzystaniu potencjału podmiotów realizujących usługi społeczne na obszarze działania centrum (zasada pomocniczości), dąży do wzmocnienia więzi społecznych oraz integracji i rozwoju wspólnoty samorządowej (zasada wzmacniania więzi społecznych).

Zasady te, będące pewnymi dyrektywami postępowania centrów usług społecznych, organizowania i realizowania przez nie takich usług, wyznaczają wysoki ich standard. Ważne jest przy tym, że zasady te odpowiadają w dużej mierze standardom polityki społecznej jako takiej, co w szczególności dotyczy zasady pomocniczości, czy zasady współpracy jej podmiotów. Ich skatalogowanie widzieć też trzeba jako wyraz troski ustawodawcy o zapewnienie jak najwyższych standardów funkcjonowania centrów usług społecznych w konglomeracie instytucji polityki społecznej państwa.

Słusznie podkreśla Marcin Miemiec, że zadaniem centrum usług społecznych jest nie tylko świadczenie usług, ale także ich koordynacja, czyli harmonizowanie świadczenia usług przez centrum z aktywnością innych usługodawców publicznych bądź prywatnych w gminie (Miemiec, 2020, s. 511). Rację mają także Sylwia Juźwiak i Iwona Klimowicz, które dostrzegają, że zadaniem centrów usług społecznych nie ma być tylko samo świadczenie usług określonego rodzaju, w tym zawartych w programie usług społecznych. Do jego zadań należeć będzie również prowadzenie rozeznania potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych oraz opracowywanie diagnozy potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych. Oznacza to, że centrum usług społecznych może aktywnie uczestniczyć w opracowywaniu programu usług społecznych, których następnie będzie realizatorem (Juźwiak i Klimowicz, 2020, s. 52). Nadaje to tym podmiotom szczególną rolę w zakresie kreowa-

nia i realizowania takich usług na rzecz społeczności lokalnych.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA CENTRÓW USŁUG SPOŁECZNYCH

Zgodnie z art. 23 ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych w ramach struktury organizacyjnej centrum wyodrębnia się, w szczególności stanowisko dyrektora centrum, zespół do spraw organizowania usług społecznych, zespół do spraw realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej, stanowisko organizatora społeczności lokalnej. W skład zespołu do spraw organizowania usług społecznych wchodzi organizator usług społecznych oraz koordynatorzy indywidualnych planów usług społecznych w liczbie dostosowanej do potrzeb wynikających z uwarunkowań lokalnych. Zespół do spraw realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej tworzy organizator pomocy społecznej, specjaliści z zakresu pracy socjalnej, pracy z rodziną oraz inni specjaliści realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, w tym w zakresie integracji społecznej. W ramach zespołu do spraw realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej może zostać wyodrębniona komórka realizująca zadania z zakresu pracy socjalnej.

Art. 24 ustawy stanowi, że centrum kieruje dyrektorem, do zadań którego należy w szczególności kierowanie pracami centrum i reprezentowanie centrum na zewnątrz, zatwierdzanie opracowywanych przez organizatora usług społecznych standardów jakości usług społecznych, zatwierdzanie indywidualnych planów usług społecznych i ich aktualizacji, opracowywanie rocznego planu działalności centrum, opracowywanie sprawozdania z działalności centrum za poprzedni rok kalendarzowy, sprawowanie zarządu mieniem centrum, prowadzenie gospodarki finansowej centrum. Dyrektor centrum może jednocześnie wykonywać zadania organizatora usług społecznych.

Jak stanowi art. 25 ustawy, dyrektor centrum jest powoływany i odwoływany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) gminy, która utworzyła centrum. Dyrektorem centrum może być osoba, która: ma wykształcenie wyższe; ma co najmniej 3-letnie doświadczenie na stanowisku kierowniczym w podmiotach wykonujących usługi z zakresu wchodzącego w obszar działania centrum; ukończyła specjalizację z zakresu organizacji pomocy społecznej lub uzyskała tytuł specjalisty w dziedzinie zdrowia publicznego, lub ukończyła studia podyplomowe w zakresie organizacji lub zarządzania w ochronie zdrowia; ukończyła szkolenie z zakresu zarządzania i organizacji usług społecznych; nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego.

Art. 27 ustawy precyzuje zadania organizatora usług społecznych, którymi w szczególności są: organizowanie usług społecznych realizowanych przez centrum; prowadzenie na bieżąco rozeznania potrzeb wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie organizowania usług społecznych; podejmowanie działań w celu rozwijania oraz koordynacji lokalnego systemu usług spo-

łecznych, w tym nawiązywanie współpracy z organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i podmiotami działalności pożytku publicznego i wolontariatu, podmiotami wykonującymi działalność leczniczą; opracowywanie standardów jakości usług społecznych określonych w programie usług społecznych, w przypadku braku określenia tych standardów w obowiązujących przepisach.

Zgodnie z art. 28 ustawy organizatorem usług społecznych może być osoba, która: ma wykształcenie wyższe; ma co najmniej 2-letnie doświadczenie na stanowisku kierowniczym w podmiotach wykonujących usługi z zakresu usług społecznych; ukończyła szkolenie; nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego.

Art. 29 ustawy przewiduje, że do zadań koordynatora indywidualnych planów usług społecznych należy, w szczególności: przeprowadzanie rozpoznania indywidualnych potrzeb osoby zainteresowanej skorzystaniem z usług społecznych określonych w programie usług społecznych; opracowywanie indywidualnych planów usług społecznych i ich aktualizacji; monitorowanie realizacji indywidualnych planów usług społecznych; koordynowanie usług społecznych udzielanych w ramach indywidualnych planów usług społecznych; przeprowadzanie z osobami objętymi indywidualnymi planami usług społecznych rozmów podsumowujących realizację tych planów.

Koordynatorem indywidualnych planów usług społecznych może być – zgodnie z art. 30 ustawy – osoba, która: spełnia wymogi przewidziane do wykonywania zawodu pracownika socjalnego; ma co najmniej 2-letnie doświadczenie w świadczeniu pracy socjalnej; odbyła szkolenie z zakresu opracowywania i realizacji indywidualnych planów usług społecznych; nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego.

Art. 31 ustawy precyzuje, że do zadań organizatora pomocy społecznej należy w szczególności organizowanie wykonywania przez centrum zadań z zakresu pomocy społecznej. Organizatorem pomocy społecznej może być osoba, która: spełnia wymogi przewidziane dla osób kierujących jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej; nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego.

Zgodnie z art. 32 ustawy do zadań organizatora społeczności lokalnej należy w szczególności: prowadzenie na bieżąco rozeznania potrzeb wspólnoty samorządowej w zakresie działań wspierających i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie działań wspierających; opraco-

wywanie, w oparciu o wnioski wynikające z rozeznania potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie działań wspierających, planu organizowania społeczności lokalnej i jego aktualizacji oraz realizacja tego planu; podejmowanie działań w celu aktywizacji wspólnoty samorządowej, w szczególności organizowanie działań wspierających; inicjowanie innych działań zmierzających do wzmocnienia więzi społecznych i integracji wspólnoty samorządowej; współpraca z podmiotami prowadzącymi na obszarze działania centrum animację lokalną lub inne formy pracy środowiskowej.

Natomiast organizatorem społeczności lokalnej – zgodnie z art. 33 ustawy – może być osoba, która: ma wykształcenie wyższe; ma co najmniej 2-letnie doświadczenie w zakresie prowadzenia animacji lokalnej lub innych form pracy środowiskowej, w tym pracy ze społecznością lokalną; uzyskała II stopień specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny w zakresie specjalności praca socjalna ze społecznością lokalną lub odbyła szkolenie z zakresu organizacji społeczności lokalnej; nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślne ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwa skarbowego.

Jest zatem tak – jak podkreśla Monika Budnik – że wykonawca usług społecznych, jakim jest centrum usług społecznych, zatrudnia specjalistów w nowym standardzie, przewidzianym przez ustawę wskazującą niezbędne kompetencje na danych stanowiskach pracowników tego podmiotu (Budnik, 2020, s. 36). W ramach centrów usług społecznych mają więc funkcjonować różne podmioty, których kompetencje składają się w całość umożliwiającą realizację ich zadań. Jest to o tyle nowe, co skomplikowane, także odnośnie do wymogów formalnych, jakie muszą spełniać osoby mogące wykonywać poszczególne z tych profesji. Może to okazać się pewnym utrudnieniem dla prawidłowego zorganizowania centrów usług społecznych, a nawet może to wywołać obawy czy nawet niechęć do podejmowania się przez gminy ich tworzenia. Wydaje się, że równie dobrze można by kształt centrów usług społecznych pozostawić uznaniu poszczególnych gmin. Wówczas one same – kierując się lokalnymi warunkowaniami i własnymi możliwościami – określiłyby go w schemacie organizacyjnym centrum usług społecznych. Z drugiej strony określenie takiej organizacji na poziomie ustawy skutkuje jednolitością takich podmiotów w skali ogólnokrajowej, co jednak niekoniecznie wpisuje się w decentralizację rozumianą nie tylko jako powierzenie zadań jednostkom samorządu terytorialnego, ale także jako pozostawienie im możliwości decydowania o szczegółach ich organizacji i realizacji.

PROGRAMY USŁUG SPOŁECZNYCH I INDYWIDUALNE PLANY USŁUG SPOŁECZNYCH

Art. 4 ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych stanowi, że rada gminy może przyjąć, w drodze uchwały, program usług społecznych, określający usługi społeczne wynikające z potrzeb wspólnoty samorządowej. Zgodnie z art. 5 ustawy usługi społeczne określone w programie usług społecznych mogą być kierowane do osób, rodzin, grup społecznych,

grup mieszkańców o określonych potrzebach lub ogółu mieszkańców. Przy opracowywaniu programu usług społecznych gmina bierze pod uwagę diagnozę potrzeb i potencjału wspólnoty samorządowej w zakresie usług społecznych, opracowaną przez centrum usług społecznych. Art. 7 ustawy stanowi, że realizatorem programu usług społecznych jest centrum.

Kwalifikowanie osób zainteresowanych do korzystania z usług społecznych określonych w programie usług społecznych odbywa się za pośrednictwem centrum, na wniosek osoby zainteresowanej, jej przedstawiciela ustawowego albo opiekuna faktycznego, o czym przesądza art. 35 ustawy.

Zgodnie z jej art. 37 zakwalifikowanie osoby zainteresowanej może zostać poprzedzone przeprowadzeniem przez koordynatora indywidualnych planów usług społecznych, w porozumieniu z wnioskodawcą, rozpoznania indywidualnych potrzeb. Art. 38 ustawy stanowi, że na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb koordynator indywidualnych planów usług społecznych, w uzgodnieniu z wnioskodawcą, może opracować indywidualny plan usług społecznych, wskazujący usługi społeczne odpowiadające na potrzeby osoby zainteresowanej określone w programie lub programach usług społecznych, lub przekazać wnioski do rozpatrzenia przez zespół lub stanowisko w centrum, lub urząd gminy lub inną jednostkę organizacyjną gminy, jeżeli usługi społeczne objęte wnioskiem mieszczą się w zakresie usług społecznych realizowanych przez ten zespół, stanowisko, urząd gminy lub inną jednostkę organizacyjną gminy.

Jak stanowi art. 39 ustawy indywidualny plan usług społecznych zawiera w szczególności: wskazanie usług społecznych, określonych w programie lub programach usług społecznych, odpowiadających na potrzeby osoby zainteresowanej; sposób realizacji indywidualnego planu usług społecznych, w szczególności wskazanie harmonogramu realizacji usług społecznych, podmiotów wykonujących te usługi oraz miejsca ich wykonywania.

Art. 41 ustawy precyzuje, że indywidualny plan usług społecznych jest zatwierdzany przez dyrektora centrum. Do zatwierdzania indywidualnych planów usług społecznych dyrektor centrum może upoważnić organizatora usług społecznych.

Indywidualny plan usług społecznych jest nowatorskim rozwiązaniem, jakie wprowadza ustawa. Pozwala on na efektywne, a zarazem kompleksowe działania, w pełni odpowiadające na potrzeby osób wymagających wsparcia. Jest to plan indywidualny, a więc przygotowany dla konkretnej osoby, właściwy tylko dla niej w swych założeniach, rodzajach usług, sposobach ich realizacji.

PODSUMOWANIE

Badacze zajmujący się problematyką centrów usług społecznych starają się przedstawiać ich przymioty, dostrzegając przy tym rozmaite aspekty. Warto przytoczyć najważniejsze z takich wypowiedzi, dzieląc je co do istoty.

Mianowicie, zdaniem Marka Rymszy szerszy dostęp do usług społecznych, a zarazem spersonalizowanie ich oferty, to oczywiste korzyści dla mieszkańców wynikające z istnienia centrów usług społecznych. Zdaniem tego autora warto też wskazać na korzyści, jakie z utworzenia takiego centrum będzie mieć gmina. Patrząc z perspektywy władz samorządowych, można tu wskazać cztery

pozytywne efekty. Po pierwsze, nastąpi zintegrowanie usług, które obecnie są świadczone na poziomie gminy, ale w sposób wysoce rozproszony. Utworzenie zintegrowanego lokalnego systemu usługowego, koordynowanego przez centrum, pozwoli efektywniej wykorzystać potencjał lokalnych usługodawców, wyeliminuje też dublowanie procedur, dokumentacji oraz działań diagnostycznych, a zarazem umożliwi lepsze spożytkowanie możliwości specjalistów świadczących usługi w ramach wykonywania różnych profesji i zawodów pomocowych. Po drugie, każde centrum zatrudni organizatora społeczności lokalnej, który przez pracę środowiskową będzie animował działania samopomocowe, z zakresu wolontariatu oraz wsparcie sąsiedzkie. Wszystkie te inicjatywy pomocowe będą uzupełnieniem usług świadczonych przez specjalistów i pozwolą znacząco poszerzyć dostępną dla mieszkańców ofertę wsparcia. Taka prospołeczna aktywność samych mieszkańców będzie miała zarazem aspekt więziotwórczy – będzie integrować lokalną wspólnotę, przeciwdziałać poczuciu osamotnienia i społecznej izolacji. Z perspektywy władz samorządowych ważnym aspektem jest także to, że wsparcie udzielane w ramach samoorganizacji społecznej nie pociąga za sobą daleko idących wydatków publicznych. Po trzecie, centra usług społecznych zapewnią warunki organizacyjne, w których reprezentujący różne profesje i zawody pomocowe specjaliści, zatrudnieni w poszczególnych placówkach czy organizacjach sektora obywatelskiego, będą „widzieć się” nawzajem, co przełoży się na podniesienie jakości samego wsparcia usługowego. Po czwarte, ustawa o centrach usług społecznych umożliwi samorządom zwiększenie oferty usług odpowiadających potrzebom mieszkańców. Będą temu służyć lokalne programy usług społecznych (Rymsza, 2020, s. 3–4).

Natomiast według Marka Wosia pośród pozytywnych aspektów centrów usług społecznych należałoby wspomnieć w szczególności o zwiększeniu skuteczności pomocy, sprawniejszym załatwianiu spraw, poprawie przepływu informacji, lepszej znajomości przez mieszkańców zadań realizowanych przez tę i inne instytucje, jak też o dyspozycyjności i szybkości reakcji w kwestii świadczenia pomocy osobom potrzebującym (Woś, 2020, s. 78).

Barbara Kromolicka ich powołanie postrzega jako wyjątkowo trafne, gdyż rozwój lokalnych systemów usług społecznych powinien prowadzić nie tylko do lepszego zaspokojenia potrzeb obywateli, jako członków wspólnot terytorialnych, lecz także sprzyjać integracji tychże wspólnot i wzrostowi spójności społecznej, przy wykorzystaniu zasobów własnych, a więc potencjału społeczności lokalnych. Powinien mieć też wyraźny wymiar inkluzyjny, stanowiący przejaw inwestowania w kapitał ludzki i społeczny (Kromolicka, 2021b, s. 47). Jej zdaniem idea powoływania centrów usług społecznych nie tylko wpisuje się w proces decentralizacji działań pomocowych, ukierunkowując się na inicjatywy podejmowane oddolnie przez samorządy lokalne, lecz także z założenia obejmuje wsparcie samorządności lokalnej oraz partnerskiej współpracy międzysektorowej. Tak ukierunkowane działania centrów mogą tworzyć zupełnie nową jakość działań pomocowych dla obywateli i większe ich zróżnicowanie odpowiadające na zindywidualizowane potrzeby (Kromolicka, 2021a, s. 308–309).

Centra usług społecznych mają szansę wpisać się w rzeczywistość społeczną, wewnątrz której – jak postrzega to Władysław Ratyński – znajduje się człowiek

z jego indywidualnymi problemami, a polityka społeczna, dotycząca podstawowych i codziennych ludzkich potrzeb i dążeń, kształtuje się w trakcie społecznego dyskursu nad jej kształtem (Ratyński, 2003, s. 12). W ramach tego dyskursu przyjęto – i słusznie – że istnieje potrzeba zmiany strukturalnej, nowego otwarcia organizacyjnego podmiotów, których celem jest świadczenie usług społecznych.

Wpisuje się to w rozumienie polityki społecznej zaproponowane przez Mariusza Cichosza, że są to działania podejmowane na rzecz zaspokajania potrzeb i rozwiązywania problemów społecznych, a także podziału zasobów oraz wspierania możliwości i szans rozwoju ludzi, realizowane przez władzę publiczną oraz inne organizacje państwowe. Chodzi tu więc o kreowanie dobra społecznego oraz likwidację zagrożeń – społecznego zła (Cichosz, 2014, s. 109). To władza publiczna poprzez odpowiednie instytucje społeczne podejmuje takie działania, do których to instytucji zaliczają się także centra usług społecznych jako jedna z postaci służb społecznych.

Słusznie wskazuje Jerzy Krzyszkowski, że inwestycja w służby społeczne jest sposobem rozwiązywania lub przynajmniej zahamowania rozwoju problemów społecznych. Społeczeństwo, które nie dba o integrację, kohezję, likwidację podziałów społecznych nie jest bezpieczne, nie zapewnia trwałego rozwoju. O służbach społecznych należy myśleć nie jak o koszcie, ale inwestycji w zasoby ludzkie, ograniczającej wykluczenie społeczne znaczącej części populacji (Krzyszkowski, 2002, s. 90). Taką inwestycję władze lokalne mogą czynić także w centra usług społecznych.

Ich idea oraz określenie ram prawnych ich funkcjonowania jest zatem niewątpliwie potrzebne i ważne. Jednak sama ustawa nie jest w stanie spowodować zainteresowania ich tworzeniem przez gminy, co może być determinowane różnymi przyczynami. Przypuszczać można, że część z gmin woli funkcjonować w dotychczas przyjętych i utrwalonych schematach organizacyjnych, obawiając się nawet jakichkolwiek zmian w tym zakresie, czy też nie chcąc podejmować wysiłków organizacyjnych tam, gdzie one nie są konieczne. Ograniczeniem w tym zakresie mogą być także finanse, których niestety w samorządach zwykle jest mniej niż potrzeb, dla realizacji których są one potrzebne.

Dobrze więc, że Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej także stara się promować ideę centrów usług społecznych oraz wspierać finansowo ich tworzenie, w tym z wykorzystaniem środków unijnych. Na stronie internetowej im poświęconej znaleźć można informacje, że centra usług społecznych zapewniają możliwość uzyskania różnych usług społecznych w jednym miejscu – bez potrzeby chodzenia do urzędu gminy, ośrodka pomocy społecznej czy innej jednostki, jak też zapewniają dopasowanie oferty usług społecznych do realnych potrzeb społeczności lokalnych i dostarczenie ich w sposób skoordynowany oraz przyczyniają się do skutecznego i efektywnego dostarczania usług społecznych mieszkańcom gmin w takiej skali i formie, w jakiej tego potrzebują. Usługi społeczne oferowane przez centra usług społecznych są kierowane zarówno do ogółu mieszkańców gminy, jak i do grup społecznych o szczególnych potrzebach, głównie osób z niepełnościami, osób starszych czy rodzin wielodzietnych. Z mapy dostępnej na tej stronie wynika, że funkcjonują 44 centra usług społecznych, wśród których 37

to CUS-y opłacane z funduszy unijnych, a 7 jest finansowanych ze środków budżetowych. Tworzone są kolejne 3 centra usług społecznych, których źródłem finansowania będą fundusze unijne⁸. Baza CUS-ów prowadzona przez Obserwatorium CUS podaje, że prowadzonych jest 50 centrów⁹. Są wśród nich centra zarówno w dużych miastach, gminach miejskich, jak i w niewielkich gminach wiejskich. Idea powoływania nowego podmiotu w infrastrukturze polityki społecznej nabrała więc realnego kształtu. Jednak – biorąc pod uwagę liczbę wszystkich gmin w Polsce, których jest 2477 – póki co centrów usług społecznych nie ma zbyt wielu. Trzeba mieć nadzieję, że pozytywne doświadczenia z praktyki już działających tych instytucji, dostrzeganie korzyści z ich istnienia, otwarcie na nowe możliwości, jakie one dają, sprawi, że w przyszłości będą tworzone kolejne centra usług społecznych, zyskując ważne miejsce w lokalnej infrastrukturze wsparcia społecznego.

PRZYPISY/NOTES

- ¹ <https://cusmyslenie.pl/uslugi/czym-sa-uslugi-spoeczne> [Dostęp: 5.10.2022].
- ² <https://fundusze.ngo.pl/314348-konkurs-mrrips-na-pilotaz-centrow-uslug-spoecznych.html> [Dostęp: 5.10.2022].
- ³ <https://efs.mrips.gov.pl/skorzystaj/nabory/konkurs-nr-powr.02.08.00-ip.03-00-00120> [Dostęp: 14.03.2023].
- ⁴ <https://www.gov.pl/web/rodzina/rada-programowa-cus-powolana> [Dostęp: 5.10.2022].
- ⁵ <https://cusy.pl/konwent-cus/> [Dostęp: 5.10.2022].
- ⁶ <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/listy/list-prezydenta-rp-na-i-kongres-forum-centrow-uslug-spoecznych.35856> [Dostęp: 13.03.2023].
- ⁷ <https://starachowice.eu/en/aktualnosci/7893-ii-kongres-centrow-uslug-spoecznych-w-starachowicach#!> [Dostęp: 13.03.2023].
- ⁸ <https://efs.mrips.gov.pl/dowiedz-sie-wiecej/centra-uslug-spoecznych> [Dostęp: 5.10.2022].
- ⁹ <https://cusy.pl/baza-cus/> [Dostęp: 14.03.2022].

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

- Budnik, M., 2020. Struktura sektora pomocy społecznej w koncepcji centrum usług społecznych. *Rozprawy Społeczne*, 2, 27–43.
- Cichosz, M., 2014. *Pedagogika społeczna. Zarys problematyki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Duda, A., 2021. Wprowadzenie Prezydenta RP Andrzeja Dudy. W: M. Rymśza, red. *Centrum usług społecznych: Od koncepcji do wdrożenia przepisów ustawy*. Warszawa: Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 7–11.
- Faliszek, K., 2007. Samorządowa polityka społeczna wobec lokalnych problemów społecznych. W: K. Piątek, A. Karwacki, red. *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, 201–209.
- Grewiński, M., 2021. *Usługi społeczne we współczesnej polityce społecznej. Przegląd problemów i wizja przyszłości*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Grewiński, M., Kamiński, S., 2011. Sektor gospodarki społecznej w wieloaspektowej polityce społecznej – w kierunku usług społecznych. W: M. Grewiński, M. Rymśza, red. *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 55–84.
- Juźwiak, S., Klimowicz, M., 2020. Centrum usług społecznych jako odpowiedź na wyzwania i problemy społeczne samorządów województwa zachodniopomorskiego. *Edukacja Humanistyczna*, 1, 35–59.
- Karwacki, A., 2011. Polityka „aktywnej integracji” w Polsce – między ambitnymi celami a doświadczanymi problemami.

- W: B. Skrzypczak, B. Bąbska, red. *Aktywizacja czy integracja?* Warszawa: Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, 19–55.
- Kawula, S., 2001. Czynniki i sieć wsparcia społecznego w życiu człowieka. W: S. Kawula, red. *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 115–134.
- Kolaczkowski, B., Ratajczak, M., 2013. *Pomoc społeczna. Wybrane instytucje pomocy rodzinie i dziecku*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kromolicka, B., 2021a. Centra usług społecznych szansą czy zagrożeniem dla pracy socjalnej. W: M. Łuszczynska, E. Grudzińska, M. Łuszczynska, red. *Praca socjalna w Polsce. Wokół wolności i obywatelskości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 303–316.
- Kromolicka, B., 2021b. Powszechność wsparcia i opieki zadaniem oraz wyzwaniem dla centrum usług społecznych. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 5, 38–49.
- Krzyszowski, J., 2019. Ewolucja publicznej pomocy społecznej w Polsce. W: K. Frysztański, red. *Praca socjalna. 30 wykładów*. Warszawa: PWN, 198–212.
- Krzyszowski, J., 2002. Nowa rola służb społecznych w jednoczącej się Europie a pomoc społeczna w Polsce. W: K. Frysztański, K. Piątek, red. *Wielowymiarowość pracy socjalnej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, 83–97.
- Lizut, J., Kowalczyk, P., 2011. Katalog usług społecznych. W: M. Grewiński, M. Rymśza, red. *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 287–312.
- Matyjas, B., 2007. *Pedagogika społeczna i rodzina – obszary badań*. W: E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*. t. 2. Warszawa: PWN, 505–517.
- Mendel, M., Skrzypczak, B., 2013. Praca socjalna jako zmienianie rzeczywistości przez edukację. W: M. Mendel, B. Skrzypczak, red. *Praca socjalna jako edukacja ku zmianie. Od edukacji do polityki*. Warszawa: Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, 7–10.
- Miemiec, M., 2020. Centrum usług społecznych jako forma organizacyjna administracji świadczącej. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*, CXX/1, 501–514.
- Pilch, T., 1995. Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany. W: T. Pilch, I. Lepalczyk, red. *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Żak, 155–173.
- Porowski, M., 1999. Służba społeczna. W: D. Lalak, T. Pilch, red. *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 270.
- Ratyński, W., 2003. *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*. Warszawa: Difin.
- Rymśza, M., 2020. *Dlaczego centrum usług społecznych*. Warszawa: Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- Rymśza, M., 2021. *Dlaczego centrum usług społecznych?* W: M. Rymśza, red. *Centrum usług społecznych: Od koncepcji do wdrożenia przepisów ustawy*. Warszawa: Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 171–194.
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1818).
- Walczak, B., 2011. Aktywna polityka społeczna – głos praktyków i decydentów. W: B. Skrzypczak, B. Bąbska, red. *Aktywizacja czy integracja?* Warszawa: Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, 55–89.
- Wejman, Z., 2011. Świadczenie usług społecznych – w stronę trzeciego sektora. W: M. Grewiński, B. Skrzypczak, red. *Środowiskowe usługi społeczne – nowa perspektywa polityki i pedagogiki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 113–136.
- Woś, M., 2020. Centrum usług społecznych szansą na sprawniejszą formę wspierania potrzebującej rodziny. *Edukacja Humanistyczna*, 2, 71–86.